

Dünden Bugüne Şarkın Hüzünlü Şehri Kudüs-ü Şerif

Doç. Dr. Süleyman DOĞAN¹
Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi,
sudogan@yildiz.edu.tr
Geliş Tarihi: 05-07-2018 Kabul Tarihi: 24-12-2018

Öz

Dünden bugüne şarkın ve garbın önemli bir şehri olan Kudüs yüzyıllarca barışın sembolü ve üç semavi dinin merkezi olarak tarihe geçmiştir. Ancak ondokuzuncu yüzyıldan başlayarak son üç asırdan beri Kudüs hüznüyle anılır hale gelmiştir. Öncelikle bu güzel şehrin tarihine bir göz atmak icap eder. Kudüs geçmişten günümüze dek Türk tarihi ve edebiyatında çok önemli bir yer işgal etmiştir. Pek çok Türk düşünür, yazar ve şair Kudüs hakkında muhakkak bir şeyler yazmıştır. Canları ve silahlarıyla Kudüs'ü savunanların yanında kaleleriyle de Kudüs'ü savunan şair ve edipler her zaman var olmuştur ve var olacaktır. Kudüs yazmakla tükenecek bir şehir değildir. Şair ve yazarların hayallerini kamçılayan adeta bir aşk şehridir. Bu makalede Kudüs'ün geçmişi irdelenirken geleceğine ışık tutucu gözlemlere yer verilmiştir. Kudüs'e yapılan seyahatle üç semavi dinin mensupları ve özellikle Müslümanlar için bugün Kudüs'ün ne ifade ettiği değerlendirilmiştir. Kudüs işgalden kurtulduğunda üç semavi dinin müşterek vicdanı olan bu kutsal şehir barış yurdu ve barışın sembolü haline gelecektir. Kudüs konusunda yazılacak daha çok şey olduğu aşikârdır. Kudüs'ü savunan yüzlerce meçhul askerinin kısımları henüz yazılmamıştır. Mazlumların sesi olan şair ve yazarların Kudüs hakkında yazacağı daha pek çok şey vardır. Bu makalenin onlara bu gerçeği bir kez daha hatırlatmasını temenni ederim.

Anahtar kelimeler: Kudüs, şark, hüznü, işgal, şiir ve şair.

From Past to Today, The Glorious al-Quds, the Sad City of the Orient

Assoc. Prof. Dr. Süleyman DOĞAN²
Yıldız Technical University Faculty of Science and Letters
Lecturer of Department of Humanities and Social Sciences,
sudogan@yildiz.edu.tr
Arrival date: 05-07-2018 Acceptance date: 24-12-2018

Abstarct

From yesterday to today, the images of Jerusalem, a place where the singer and even the garb is there, are peace and the center of the Third Sema Religion. However, since the 19th century, the city has become saddened by the sadness of Jerusalem since the last three centuries. First of all it is necessary to take a look at the history of this beautiful city. Jerusalem, from the past to the present day, occupy a very important place in Turkish history and literature. Many Turkish thinkers, writers and poets have written something about Jerusalem. The poets and the editors who defend Jerusalem along with the defenders of Jerusalem along with their life and weapons have always existed and will always exist. The city of Jerusalem is not a city to write. It is a love city that flourishes the dreams of poets and writers. In this article, while looking at the historical past of Jerusalem, future observations and predictions will be made. Jerusalem has been evaluated by three members of religion and what it means for Muslims. When we were saved in today's Jerusalem, we were on TV before and in the air. It is obvious that there is much more to write about Jerusalem. Hundreds of unknown soldiers who defended Jerusalem have not been written yet. The voice of oppressed poets and authors remind us that writing about the city of Jerusalem is much more.

Key words: Jerusalem, orient, sorrow, occupation, poetry and poet.

¹ Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi, e-posta:sudogan@yildiz.edu.tr

² Yıldız Technical University Faculty of Science and Letters, Lecturer of Department of Humanities and Social Sciences, sudogan@yildiz.edu.tr

Giriş

Geçmişten günümüze dek dünyanın en önemli şehirlerinden biri olan Kudüs yüzyıllarca barışın sembolü ve üç semavi dinin merkezi olarak tarihe geçmiştir. Ancak ondokuzuncu yüzyıldan başlayarak son üç asırdan beri Kudüs hüzünle anılan bir şehir hale gelmiştir. Öncelikle bu güzel ve masum şehrin tarihine göz atmakta fayda vardır.

Kudüs Lut Gölü'nün çukurda kalan batı tarafında fay diklikleriyle ayrılmış olan Yahudiye platosunun dalgalı yüzeyi üzerinde kurulmuştur. Lut Gölü'ne yirmi dört, Akdeniz'e elli iki kilometre mesafede yer almaktadır. Şehrin deniz seviyesinden yüksekliği Harem-i Şerif'te yedi yüz kırk yedi metredir. Tarihi oldukça eski olan Kudüs'le ilgili bilinen en eski belge milattan önce ondokuzuncu ve onsekizinci yüzyıllara ait Mısır metinleridir.³

Milattan önce ondördüncü yüzyıla ait Teli Amarna Mektuplarında şehrin adı Urusalim, Geç Asur metinlerinde Urusilimmu veya Ursalimmu, İbrance Masoretik metinde Yruşim, Latince'de Jerusalem veya Jerosolyma ve Grekçede Hierosolyma olarak geçmektedir. Kudüs şehrinin Batı dillerindeki adı da Jerusalem'dir. Bu adlandırmalar şehrin kutsallığını yansıtmaktadır. Müslümanlar da şehre "bereket, mübarek" anlamına gelen Kuds adını vermiştir.⁴ Onuncu yüzyılın başlarında Karai bilginler Kudüs'ü Beytülmağdis, mabedin bulunduğu alanı da Kuds diye adlandırmaktaydı. *Kur'an*'da Kudüs adı doğrudan geçmemekle birlikte bu şehirden el-Mescid'ül Aksa'nın mübarek kılınan çevresi şeklinde bahsedilmiştir.⁵ Ayrıca şehrin bulunduğu bölge "mukaddes toprak",⁶ "iyi, güzel bir yer"⁷ olarak nitelendirilmiştir.⁸

Kudüs'ün dün

Müslümanların 636'daki Kudüs muhasarası şiddetlenince Patrik Sophronius şehrin surlarından şöyle seslenir: "Şehri teslim etmek istiyoruz, ancak müminlerin emiri buraya gelmeli." Bunun üzerine Kudüs'e doğru yola çıkan Hz. Ömer şehre vardığında patrikle birlikte Hıristiyan ahalî Şam Kapısı'nda kendisini karşılar. Patrik köşeye çekilip ağlamaya başlar. Gönlü müteessir olan Hz. Ömer, "Üzülme, rahat ol, dünya dönektir, gün vardır lehinedir, gün vardır aleyhinedir" sözleriyle patriği teselli etmek istediğinde, Patrik Sophronius Hz. Ömer'e şöyle cevap verir: "Saltanatı kaybettiğim için değil, sizin hâkimiyetinizin sonsuza dek devam

edeceğini anladığımdan ağladım. Zulmün hâkimiyeti bir andır, adaletin hâkimiyeti ise kıyamete kadardır. Ben sizi, fethedip geçen, sonra yıllar içinde kaybolup giden bir idare zannetmişim."

Hz. Ömer Kıyame Kilisesi'ni dolaşırken namaz vakti gelir. "Peşimden gelecek Müslümanlar Ömer burada namaz kıldı diye oraya mescit inşa ederler" diyerek kilisede namaz kılmaz. Kilisenin dışında ve bir miktar uzağında bir yerde namazını kılar. Daha sonraki dönemde Müslümanlar onun namaz kıldığı yere mescit inşa eder.

638'de Hz. Ömer'in Kudüs'ü fethiyle şehirde İslami dönem başlar. 1099'da Haçlıların işgaline uğrayan şehir aradan geçen doksan yıldan sonra Selahaddin-i Eyyubi tarafından kurtarılır. Böylece Kudüs yedi asır boyunca Müslümanların idaresinde kalmıştır. Bu dönemde Eyyubi, Memluk, Selçuklu ve Osmanlılar Kudüs'e çok önem verdi. Osmanlılar Kudüs'ü yine bir Türk devleti olan Memluklulardan aldı. Dört asırdan fazla süre Osmanlı idaresinde kalan Kudüs 1917'de İngilizler tarafından işgal edildi. 2017 yılı, Yavuz Sultan Selim'in Kudüs'ü Osmanlı topraklarına katmasının beş yüzüncü, Kudüs'ün İngilizler tarafından işgal edilmesinin yüzüncü ve Kudüs'ün İsrail tarafından işgalinin de ellinci yıldönümüdür. Bu yönüyle geçtiğimiz 2017 yılı Kudüs açısından önemli bir yıldır.⁹

Selçukluların Kudüs'e hâkim oldukları yirmi beş yıl içerisinde şehir Sünnî çizgide önemli ilmi gelişmelere sahne oldu. Şafii âlimlerinden Nasr bin İbrâhim el-Makdisî Nasriyye Medresesi'ni kurdu, onun ardından bir Hanefî medresesi kuruldu. Ebû'l-Ferec eş-Şirâzî burada Hanbelî mezhebi itikadına göre ders verdi.¹⁰ Bu dönemde İslâm dünyasının çeşitli yörelerinden çok sayıda meşhur âlim Kudüs'e gelmeye başladı. Bunlar arasında Endülüs'ten İbn Ebû Rendeka et-Turtûşî, Tus'tan Ebû Hâmid el-Gazzâlî ve İşbiliye'den (Sevilla) Ebû Bekir İbnü'l-Arabî bulunmaktaydı. 1093'te Kudüs'ü ziyaret eden ve burada üç yıl kalan Ebû Bekir İbnü'l-Arabî Mescid-i Aksâ'da Müslümanların kendi aralarında veya Hıristiyan ve Yahudilerle ilmi tartışmalar yaptıklarından bahseder. Mutahhar bin Tâhir el-Makdisî ve İbnü'l-Kayserânî'yi de Kudüslü meşhur âlimler arasında zikretmek gerekir.¹¹

Kudüs şairi olarak bilinen Nuri Pakdil'in dediği gibi, "Kudüs sevilmeden insanlığa girilemez. Bizim eylemimizin evrenselliği ancak Kudüs'ten başlamaktadır. Kudüs, Peygamberimizin mucize

⁹ Goşe, M. H. (2009). *El-Quds fi El-Ahdi'l-Osmani*, Amman, s. 35.

¹⁰ Sertkaya, O. F. (1989). "Ahmet Fakih", *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Yayınları, İstanbul, Cilt 11, s. 48. Ondördüncü yüzyılda Selçuklular döneminde yaşayan Ahmed Fakih, *Kitâb-ı Evsâf-ı Mesâcidi's-Şerife* isimli mesnevi nazım şekliyle yazmış olduğu eserinde Kudüs'ten ayrıntılı olarak bahsetmiştir.

¹¹ Avcı, C. (2002). "Kudüs: Fethedilişinden Haçlı İstilasına Kadar", *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Yayınları, İstanbul, Cilt 26, s. 327-329.

³ Kahraman, Ö. F. (1999), "Kudüs", *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Yayınları, İstanbul, Cilt 9, s. 379.

⁴ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, "k-d-s" md.

⁵ İsrâ Süresi, 17/1.

⁶ Maide Süresi, 5/21.

⁷ Yunus Süresi, 10/93.

⁸ Demirkent, I. (2002). "Kudüs", *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Yayınları, İstanbul, Cilt 26, s. 323-327.

coğrafyasıdır. Kudüs'ü bunun için çok düşünmeli, çok sevmeliyiz.”¹² Nuri Pakdil, *Anneler ve Kudüsler* adlı şiirindeyse şöyle seslenir:

Doğudan mı batıdan mı
yürüyen bir çocuk göreceğiz Kudüs'e
ben fazla aşırı evvela çıktım doğu'dan
anneler her yerde ararlar beni.¹³

Kudüs geçmiştten günümüze dek Türk tarihi ve edebiyatında çok önemli bir yer işgal etmiştir. Pek çok Türk düşünür, yazar ve şair Kudüs hakkında muhakkak bir şeyler yazmıştır. Canları ve silahlarıyla Kudüs'ü savunanların yanında kalemleriyle de Kudüs'ü savunan şair ve edipler her zaman var olmuş ve var olacaktır. Kudüs'ü savunan yüzlerce meçhul askerın kıssaları henüz yazılmamıştır. Mazlumların sesi olan şair ve edipleri bu konuda daha birçok görev beklemektedir.¹⁴

Hız. Ömer'in Kudüs'ün fethinin akabinde şehrin halkına hitaben yazdığı ve Patrik Saforonyos'a verdiği ahidnâmenin giriş cümlesinde şunlar yazar:

“Bismillâhirrahmânirrahîm, bizi İslâm'la yüceltene, imanla üstün kılana, peygamberi Hz. Muhammed'i göndererek bize rahmetini gösterene, bizi dalaletten hidayete çıkarana ve ayrılıklardan sonra hidayette birleştirene, bizim kalplerimizi birbirine ısındırana, düşmanlarımıza karşı bize yardım edene, bizi bu beldelerde oturtup birbirini seven dostlar ve kardeşler kılana hamdolsun. Ey Allah'ın kulları, bu nimetten dolayı ona hamd edin!”¹⁵

Kudüs'ün Bugünü

16

¹² Ediz Tıyanşan, “Nuri Pakdil Kudüs'e Kavuştu”, <http://www.dunyabizim.com/dunyada-kultur/20044/nuri-pakdil-kuduse-kavustu-video,01/04/2015>.

¹³ Pakdil, N. (2014). *Anneler ve Kuzular*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, s. 26.

¹⁴ Korkmaz, S. (2017). Türklerin Gözünde Kudüs: Hüzün ve Elem, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 61, s. 28-30.

¹⁵ Ovalıoğlu, İ., Gündoğdu, R., Ekici, C., Önal, F. (2009). *Vesika ve Fotoğraflarla Osmanlı Devrinde Kudüs*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, s. 31.

¹⁶ Zeytin Dağından tarihi Kudüs Şehrine Mescidi Aksa Merkezli bakış, önce Yahudi mezarlığı, Aksa'nın önünde surun hemen

Peygamberimiz Hz. Muhammed'in, “Yolculuk ancak şu üç mescitten birine yapılır. Benim şu mescidime, Mescid-i Haram'a ve Mescid-i Aksa'ya.” sözü dikkat çekicidir.¹⁷ Peygamber Efendimizin miraca çıkmadan önce geceleyin Mescid-i Haram'dan “çevresi mübarek kılınan Mescid-i Aksa'ya” getirildiği bu mübarek Selâmyurdu'nda bir araya gelmekten, buluşup tanışmaktan büyük bir huzur, heyecan ve mutluluk duyulmaktadır. Onun, “Gidin ve Beytülmakdis'te namaz kılın, eğer gidemez ve namaz kılamazsanız kandillerini yakmak için zeytinyağı gönderin.” buyurduğu bu mübarek beldede toplanmamız, konuşmamız; bilimsel, sanatsal, kültürel, tarihi bildirilerimiz ve bütün amellerimiz, Allah'tan umuyor ve diliyorum ki birer ibadet değeri kazanır. Kudüs ve Filistin halkının yanmayan kandillerine, Müslüman kardeşlerimizin gönüllerine birer ümit ışığı olur.

Kudüs'ün değeri, Selahaddin-i Eyyubi'nin arkadaşı Kara Sungur'a söylediği şu sözlerde gizlidir: “Bak Kara Sungur, biz Kudüs gibi bir yârin hasretiyle yanan âşıklarız. Ona kavuşuncaya kadar bize rahat yoktur. Hatta ona kavuşması bir zorluk, elde tutması bir başka çetinliktir. Ama âşk ehli bunlara bakmaz, fakat nazlı Kudüs şimdi ne hâldedir; hiç onun güzel yüzünü görüp bakabildik mi?”¹⁸

Bütün Filistin yirmi yedi bin kilometrekareden ibarettir. Bu alanın yirmi bir bin kilometrekaresi Birleşmiş Milletler paylaşım planı uyarınca 1948'de kurulan İsrail'in, altı bin kilometrekaresi ise Filistin'indir. İşte bütün Filistin halkının hayat mücadelesi bu altı bin kilometrekarelik alan içinde geçmektedir. Şimdilerde bu altı bin kilometrekarenin içinde nasıl bir hayat yaşandığı, nasıl bir çile çekildiği herkesin malumudur. Bugün dünya halkları ve Müslüman topluluklar olarak Filistin'de, bu küçük alanda yaşanan acılara, bu küçük vatandaki sancılara ne kadar çare olabiliriz? Köy, kasaba ve şehirleri yeniden imar ve ihya etmek için neler yapabiliriz? Bu sorulara cevap aramak, sorunlara çözüm bulmak için düşünmenin zamanı gelmiş ve geçmektedir. Filistin'de, Kudüs'te olup bitenlere çok daha fazla duyarlı olmak, burada yaşanan sıkıntıları, eğitim ve imar meselelerini kendi meselemiz bilmek ve bunlara çözüm bulmak için sorumluluk almak zorundayız.

Yeri gelmişken şunu da belirtmek gerekir ki, Siyonistlerin Filistin'e karşılık olarak Osmanlı Devleti'nin bütün borçlarını ödemeyi taahhüt etmelerine İkinci Abdülhamid'in verdiği cevap oldukça manidardır: “Ben bir karış dahi olsa toprak satmam, zira bu vatan bana değil milletime aittir.

yanında Müslüman mezarlığı ve Kudüs'ü Şerif. (Foto: Süleyman Doğan)

¹⁷ Müslim, *Kitabu'l-Hacc*, s. 511-512.

¹⁸ Subası, E. (2009). *Kudüs Fatih Selahaddin Eyyubi*, Mihrabad Yayınları, İstanbul, s. 140.

Benim, Suriye ve Filistin alaylarının efradı birer birer Plevne'de şehit düşmüşlerdir. Bir tanesi dahi geri dönmek üzere hepsi muharebe meydanlarında kalmışlardır. Bu vatan bana ait değildir. Ben canlı bir beden üzerinde ameliyat yapılmasına izin veremem."¹⁹

Kudüs Yavuz Sultan Selim'in fethiyle Kudüs-ü Şerif adını almıştır. Osmanlı Devleti Kudüs'te dört yüz yıl hüküm sürmüş ve bu kutsal şehir bütün Osmanlı padişahları döneminde devlet için büyük önem taşımıştır. Kanuni Sultan Süleyman, Dördüncü Murat, Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülaziz ve İkinci Abdülhamid Kudüs-ü Şerif için pek çok hizmette bulunmuştur. Bununla ilgili olarak sadece Kanuni Sultan Süleyman'ı örnek vermek yeterlidir. Kanuni Sultan Süleyman şehrin surlarını, Kubbetü's-Sahra'nın yer döşemesini, Kudüs Kalesi'ni, Mescid-i Aksa'nın duvarlarını ve kapılarını yenilemiş, şehirde on sekiz adet çeşme yaptırmış ve şehrin imarı için kırk milyon akçe vakfetmiştir.

Yüzyıllardan beri Kudüs'le kavileşen bağımsız günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. Bugün buradaki buluşmamız da bunun bir temsili niteliğindedir. Kudüs'ün kültürümüzde ve bilimsel çalışmalarımızdaki etkisini ortaya çıkarmak; kongreye katılacak olan bilim adamlarının Kudüs'ün tarihi, kültürel ve dini mekânlarını görmek suretiyle kendi alanlarına ilişkin yeni bakış açıları oluşturabilmelerini sağlamak; Türkiye ve Filistin'de görev yapan araştırmacıları bir araya getirerek onları kaynaştırmak ve böylelikle Filistinli akademisyenlerin dünyaya açılmasında onlara köprü vazifesi görmek düzenlediğimiz kongrenin temel amaçları arasındadır.

Hz. Ömer'in fetih sırasında Kudüs'e girdiği Şam Kapısı'nın girişinde surun üstünde eli tetikte bekleyen İsraili askerler karşınıza çıkıyor. Surların alt kısmında ise Müslüman kadınlar meyve ve sebze satıyorlar. İlerledikçe İstanbul'un Mahmutpaşa'sını andıran manzaralarla karşılaşıyorsunuz. Biraz daha yol aldığınızda ise sanki Kapalıçarşı çıkıyor karşınıza. Bu bölgelerde esnafın hepsi Müslüman. Yolda ilerledikçe yer yer İsrail askerlerine rastlıyorsunuz. Şam Kapısı'ndan yaklaşık bir kilometre kadar içeride Mescid-i Aksa ile karşılaşıyorsunuz. Mescid-i Aksa'nın bulunduğu külliye önceden yedi kapıdan girmek mümkünmüş. Şu anda ise sadece dört kapıdan Mescid-i Aksa'ya giriliyor. Burada ayrı bir atmosfer karşılıyor sizi. Namazgâhların, şadırvanların, medreselerin kimisi Selahaddin-i Eyyubi'den kalma, kimisi de Osmanlı dönemi eseri.

Mescid-i Aksa ile Kubbetü's-Sahra karşı karşıya duruyor, adeta birbirine selam gönderiyor. Barışın sembolü iki kutsal mekân burası. Kubbetü's-Sahra altınla kaplamalı büyük kubbeli

bir yer. İçine girdiğinizde ortada hemen Hacer-i Muallak ile karşılaşıyorsunuz. Peygamber Efendimizin miraca çıkarken uğrayıp üzerinde namaz kıldığı ve geri dönerken onunla birlikte gelmek isteyen taş. Efendimizin, "Sakin ol ve yerinde dur" işaretiyle yerinde kalmış. Taşın hemen altında Hz. Zekeriya ile Hz. İbrahim'in makamları var. Buraları Müslümanlar ziyaret ederek iki rekât namaz kılıyorlar. Mescid-i Aksa'nın altında Yahudilerin Ağlama Duvarı ve Hıristiyanlar tarafından kutsal sayılan çeşitli kiliseler var. Yahudiler özellikle günbatımı esnasında ağlama duvarına gelerek, kadın ve erkekler ayrı mekânlarda ayin yapıyorlar. Ağlama Duvarı Mescid-i Aksa'nın kuzey tarafında çukur bir yerde bulunuyor.²⁰

Cuma günü mescide girer girmez bir buruklukla beraber sevinçle karşılaşıyorsunuz. Ortalıkta tam bir bayram havası var. Özellikle Filistinli çocukların oluşturduğu kalabalık ve Kudüs'ün etrafından gelen Müslümanlarla Mescid-i Aksa insan selinden geçilmiyor. Müslümanların yüzleri pırl pırl, içten, canlı fakat hüznü. İnsanlara selam verdiğinizde, üstelik bir de Türk olduğunuzu söylediğinizde olağanüstü bir ilgiyle karşılaşıyorsunuz. Hemen hemen herkes Osmanlı'yı ve hassaten İkinci Abdülhamid'i yâd etmeden geçmiyor. Eskiden İsrail ile yapılan anlaşmalardan dolayı Türkiye'ye biraz kırgınlar. Mescid-i Aksa'nın hemen altındaki Yahudi bölgesinde ise kazıların yapıldığı gözden kaçmıyor. İsrail resmi makamları her ne kadar kazı yapılmadığı yönünde açıklama yapsalar da Mescid-i Aksa'nın altında kendilerince kutsal sayılan Süleyman Tapınağı'nı araştırma gayesiyle mescidin desteklerini ortadan kaldırıyor.

Sarkın hüznü şehri Kudüs-ü Şerif

21

²⁰ Doğan, S.(2018). Kudüs'ü Şerif, Türk Edebiyatı Dergisi, Temmuz Sayı.537, İstanbul, s.55-58

²¹ Mescidi Aksa Külliyesi içinde muhteşem Kubbetül Sahra muhsun ve hüznü görüntüsüyle Müslümanları selamlıyor.

¹⁹ Tekinoğlu, H. (2007). *Ulu Hakan Abdülhamit Han'ın Yönetim ve Liderlik Sırları*, Kamer Yayınları, İstanbul, s. 188-189.

Filistin'e eser bırakan üç önemli isim öne çıkar; Hz. Süleyman, Hirodus ve Kanuni Sultan Süleyman. Hz. Davut ve oğlu Hz. Süleyman Kudüs'ü art arda kırk yıl yönetmiştir. Kâbe Müslümanların ilk mescididir. Bir rivayete göre, Mescid-i Aksa ile Kâbe'nin yapılışı arasında kırk yıl vardır. Kubbet-üs Sahra 689-691 yıllarında Emevi Halifesi Abdülmelik bin Mervan tarafından yaptırılmıştır.

İbrahim Mescidi'nin minberi Selçukluların Musul Atabeyi Nureddin Zengi tarafından yaptırılmış, mescitteki Yasin Sûresi'nin ayetleri İkinci Abdülhamid'in emriyle yazdırılmıştır. Mescid-i Aksa yüz kırk dört dönüm arazi üzerine kurulmuş bir yerdir. Kubbet-üs Sahra'nın maketi ise beş yıl önce Türkiye tarafından restore edilmiştir. Mescid-i Aksa içindeki yapılar için genel bir yargı vardır; şayet taşlarda kurşun varsa Osmanlı dönemi yapısı, kurşun yoksa Eyyubi dönemi yapısıdır.

Filistin diye mahzun bir coğrafya var, orada Kudüs var, peygamberlerin öyküsü var, kasavet var. Meryem annemizin umudu, Hz. İsa'nın çilesi oradadır. Hz. İbrahim'in evladı İsmail ile imtihanı oradadır. Hz. Musa'nın mucizesi, Hz. Yakub'un gözyaşlarıyla suladığı topraklar oradadır. Kudüs mahzunsu gönüller yorgundur. Mescid-i Aksa ihtişamıyla güven ve umut saçıyor göğe. Korkmayın, diyor, Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kokusu bu topraklardadır. Hâlâ mucizenin esrarı var burada. Kudüs tüm peygamberleri çağırmış ve misafir etmiş bir beldedir. Çoğu peygamberin doğduğu yerdir. Hâilürrahman ve Ebül'Enbiya Hz. İbrahim burada misafirdir. El-Halil'e gidip, İsrail askerinin izniyle Hz. İbrahim Camii'ne girdiğimizde aklımız başımıza gelir. Kudüs zalimleri anlatıyor, katilleri işaret ediyor, uyanın ve bir olun diyor Kudüs.

Güçlü ülkeler, gündeme takılan veya gündemi takip eden değil, gündem oluşturup diğer ülkeleri arkasına takanlardır. Türkiye bu bağlamda özellikle son yıllarda gündem oluşturmaya çalışıyor. Siyasî, sosyal, akademik ve kültürel alanda İslam coğrafyasının yaşadığı sıkıntıları uluslararası düzeyde tartışmaya açan ve bunu dert bilen tek ülke Türkiye'dir. Tek Müslüman ülke elbette Türkiye değildir, ama ne yazık ki Türkiye'den başka uluslararası platformlarda İslam dünyasının yaşadığı acıları konuşan, bu acılara çare olmaya çalışan, çözüm üretmek için risk alan başka bir Müslüman ülke yok neredeyse yoktur.

Bundan yüz yıl önce bu coğrafyada Arapların aldatıldığını unutmamak gerekir. Birinci Dünya Savaşı başladığında Osmanlı'ya bağlılığını bildiren Mekke Emiri Şerif Hüseyin bir yandan da İngilizlerle anlaştı. İngilizlerin Şerif Hüseyin'e bağımsız bir Arap krallığı sözü verdiği bu anlaşmada Filistin ve Kudüs zikredilmemişti. İngiliz taahhüdüyle hareket eden Şerif Hüseyin ve taifesinin aldatıldıklarını anlaması uzun sürmedi.

Sykes-Picot Antlaşması'nın ifşa edilmesiyle Filistin'de uluslararası bir idare planlandığı ortaya çıktı. Theodor Herzl'in ölümünden sonra Siyonistlerin lideri olan Chaim Weizmann Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda Siyonizm'i uluslararası platforma taşıyıp İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'yle daha yakın ilişkiler kurarak 2 Kasım 1917'de Balfour Bildirisi'nin yayımlanmasını sağladı. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Arthur J. Balfour'un adıyla anılan ve Yahudilerin Filistin'de bir yurt edinmelerini içeren bu mektupla Yahudiler emellerine ulaşmak için bir adım daha yaklaşmış oldu. Bu bildirge ile Araplara haklarının korunacağı teminatı verilmesine rağmen buna uyulmadı. Bu arada İngiliz ordusu komutanlarından Mareşal Edmund Allenby Filistin'i işgal hareketine çoktan başlamış ve Kudüs'ün güneyinde Bi'rü's-Sebi (Be'er Sheva) bölgesini ele geçirmiş ve 11 Aralık'ta şehre girdiğindeyse Haçlı Seferleri'nin henüz bittiğini ifade etmiştir. Böylece Kudüs'teki yedi yüz otuz yıllık İslam hâkimiyeti son bulmuş oldu.

Ey Kudüs, ey hüzünler şehri
Ey gözlerinden kocaman yaşlar akan
Kim durduracak düşmanları
Üzerine çullanan, ey dinlerin incisi
Kim silecek kanları duvarlarından
İncil'i kim kurtaracak
Kim kurtaracak Kur'an'ı
Kim kurtaracak Mesih'i kendisini
öldürenlerden
İnsanlığı kim kurtaracak
Ey Kudüs, ey şehrim
Ey Kudüs, ey sevgilim
Yarın, yarın çiçek açacak limon
Sevinecek yeşil sümbüller ve zeytin
Gözler gülecek
Geri dönecek göçmen güvercinler
Tertemiz yuvasına
Ve geri dönecek çocuklar oynamaya
Buluşacak babalarla oğullar
Ey memleketim
Ey barış ve bereket şehri²²

Kudüs tarihi ve dini olarak Yahudilerin, Hıristiyanların ve Müslümanların önem verdiği tek şehirdir. Kudüs Arapça olarak El-Kuds veya Baitul-Maqdis (soylu, kutsal mekân) olarak bilinir. Kudüs Yavuz Sultan Selim'in fethiyle Kudüs-i Şerif adını almıştır.

Nuri Pakdil'in şu dizeleriyle Kudüs'ü ruhumuza nakşediyor:

Tür Dağını yaşa
Ki bilesin nerde Kudüs

²² Nizar Kabbani, "Kudüs", Çev. İlyas Altuner, <https://www.gazetebirlik.com/yazarlar/sarkin-huzunlu-sehri-kudus-u-serif/>

Ben Kudüs'ü kol saati gibi taşıyorum
 Ayarlanmadan Kudüs'e
 Boşuna vakit geçirirsin
 Buz tutar
 Gözün görmez olur
 Gel
 Anne ol
 Çünkü anne
 Bir çocuktan bir Kudüs yapar
 Adam baba olunca
 İçinde bir Kudüs canlanır
 Yürü kardeşim
 Ayaklarına bir Kudüs gücü gelsin

Yukarıdaki dizelerin sahibi olan Pakdil, Kudüs'le ilgili şunları da ifade etmiştir: "Kudüs sevilmeden insanlığa girilemez. Bizim eylemimizin evrenselliği ancak Kudüs'ten başlamaktadır. Kudüs, Peygamberimizin mucize coğrafyasıdır. Kudüs'ü bunun için çok düşünmeli, çok sevmeliyiz."²³

Kudüs Sempozyumu

Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nin (INCSOS) ikincisi 23-25 Mart 2018 tarihlerinde Kudüs'te Gazi Üniversitesi, Turkish Studies Dergisi ve El-Kudüs Üniversitesi işbirliğiyle gerçekleştirildi. Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem'in davetiyle sempozyumda tebliğ sunmak için Kudüs'e gittim. Türkiye'den ve dünyadan altı yüz bilim insanının iştirak ettiği kongreye Türkiye'nin Kudüs Başkonsolosu Büyükelçi Gürcan Türkoğlu, Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ın özel temsilcisi Kudüs İşleri Bakanı ve Kudüs Valisi Adnan el-Hüseyni, Filistin Yüksek Öğretim ve Eğitim Bakanı Sabri Saydam, Gazi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. İbrahim Uslan, Kudüs Üniversitesi Rektörü İmad Ebu Kişik ile Turkish Studies Dergisi'nden Mehmet Dursun Erdem'in açılış konuşmalarını yaptığı kongrede beş yüz tebliğ sunuldu ve çeşitli bilim alanlarından oluşan eşzamanlı yedi sempozyum gerçekleştirildi. Din ve toplum; tarih ve sanat araştırmaları; felsefe, davranış ve sağlık bilimleri; bilişim teknolojileri ve uygulamalı bilimler; ekonomi, hukuk ve siyaset; eğitim bilimleri ve uygulamaları; dil ve edebiyat başlıklarındaki sempozyumlarda sunumlar yapıldı. Bu sunumlar ortak tarihimizi, dini ve kültürel bağlarımızı bir kez daha idrak etmemize imkân sağladı. Yapılan eşzamanlı sempozyumlarda altı yüz bilim adamı dört yüz elli beş bildiriye otuz salonda sundu. Böylece Türkiye'den ilk defa bu denli fazla bilim adamı bir kongrede bu denli fazla tebliğ sunmuş oldu. Bu durum Filistinli ve Türkiyeli bilim insanları arasında iyi bir iletişim kurulmasını sağladı.

Kongrenin açılış konuşmalarını Türkiye'nin Kudüs Başkonsolosu Büyükelçi Gürcan Türkoğlu, Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ın özel temsilcisi ve aynı zamanda Filistin yönetimine bağlı Kudüs İşleri Bakanı ve Kudüs Valisi Adnan el-Hüseyni, Filistin Yüksek Öğretim ve Eğitim Bakanı Sabri Saydam, Gazi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. İbrahim Uslan ve Kudüs Üniversitesi Rektörü İmad Ebu Kişik yaptı. Gürcan Türkoğlu yaptığı konuşmada, kongrenin Filistin'e yönelik tehditlerin arttığı bir dönemde yapılmasının büyük önem taşıdığını söyledi. Üniversiteler arasındaki işbirliğinin geleceğe bir mesaj verdiğini belirten Türkoğlu, Türkiye'nin Filistin meselesine olan duyarlılığının ve Filistinli gençlerin eğitimi noktasındaki hassasiyetinin altını çizdi. Bu doğrultuda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın talimatıyla kız öğrenci yurdunun yapıldığını ifade etti.

Sempozyumda konuşan Gazi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mustafa Uslan şunları kaydetti: "Bu toplantı vesilesiyle ilk kez Kudüs'ün güzel yüzünü görüp ona bakabildim. Ama hiç kuşkunuz olmasın ki, bundan sonra Selahaddin gibi, Kudüs gibi bir yârin hasretiyle yanan âşıklardan biriyim. Bundan ötürü Kudüs'ün mahzun yüzü artık zihnimden hiç silinmeyecek; nereye baksam Kudüs'ün kederli ufkunu, mahzun mabetlerini, yok edilmeye çalışılan hürriyetini göreceğim. Yine bu kongrenin, Filistinli gençlerin eğitim imkânlarını geliştirip genişletmenin yollarının aranmasına; Filistin'in bilim, sanat, siyaset üretme ve bu alanlarda kendini ifade etme, kendini geliştirme imkânlarını artırmasına fırsatlar sunacaktır diye inanıyorum. Filistin'in eğitim ve bilim alanında işbirliği imkânlarını bizzat görüp bu imkânlar çerçevesinde işbirliğini başlatmak ve hızla geliştirmek hepimizin en temel görevidir. Kardeşliğimiz ve insanlığımız bunu gerektirir. Çünkü biz bir bedenin değişik azaları gibi olmak zorundayız."

Sempozyumda konuşma yapan düzenleme kurulu eş başkanı Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem ise şöyle konuştu: "Bugün bu coğrafyada bilimsel bir organizasyon düzenlemek benim için gerçekten mutluluk ve gurur vericidir. Kudüs kadim medeniyetlerin en eski şehirlerinden biridir. Hıristiyanlar, Yahudiler ve Müslümanlar için kutsal bir şehirdir. Üç semavi dinin burada mazisi ve tarihi mabetleri vardır. Aynı zamanda peygamberler şehridir Kudüs. Eski Ahid'e göre, Hz. İbrahim'in oğlu İshak'ı kurban ettiği, İslam kaynaklarına göre, Hz. İbrahim'in eşi Sare ile uğradığı ve kabrinin bulunduğu mekândır. Hz. İshak'ın yaşadığı, Hz. Yakup'un evlat hasretiyle gözlerini kaybettiği, Hz. Yusuf'un doğup büyüdüğü şehirdir. Hz. Musa'nın İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarıp götürdüğü Filistin topraklarının merkezidir. Hz. Davud'un fethederek başkent yaptığı şehirdir. Hayvanların dilinden anlayıp cinlere emir veren, Müslümanların ilk

²³ Nuri Pakdil, "İnsan, buraya!", <https://munzevikalem.wordpress.com/tag/nuri-pakdil/>

kiblesini inşa ettiren Hz. Süleyman'ın diyarıdır. Hz. Meryem'in Hz. İsa'yı dünyaya getirdiği, Hz. İsa'nın insanları hak dine davet ettiği ve göğe yükseldiği şehirdir. Nihayetinde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) miraç mucizesinin gerçekleştiği mübarek beldedir. Aynı zamanda Müslümanlar için Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevi'den sonra fazileti bakımından üçüncü büyük mescit olarak kabul edilen Mescid-i Aksa'ya sahiplik eden kutsal bir mekândır.”

Kudüs Kongresi Genel Koordinatörü Doç. Dr. Özcan Güngör de, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın verdiği vizyon ve destekle, kamu kurumlarının aracılığıyla kongrenin başarıyla başlatıldığını belirterek, “Gördük ki bizim buraya daha çok gelmemiz gerekiyor. Duvarlar arası geçiş yasak, bir taksici öbür tarafa geçemiyor, çünkü yasak. Otuz yıldır Kudüs'ü görmeyen insanlar var. Bu çok acı bir durum. Biz bunları ülkemizde konuşsak da doğrudan anlamamız mümkün değildir” dedi.

Kudüs gezisinden notlar

1995'te Kudüs'e ilk defa bir haftalığına ziyarete gelmiştim. Kudüs'e ikinci gelişim ise 20-25 Mart 2018 tarihleri arasında Uluslararası Kudüs Kongresi vesilesiyle oldu. Her iki seyahatimde tuttuğum notları, Marmara Üniversitesi Dr. Öğretim Üyesi Abdullah Demir'in son seyahatte aldığı günlük notlarla da birleştirerek önemine binaen maddeler halinde aşağıdaki şekilde aktararak çalışmama böylelikle son vermek istiyorum:

1. Beytullahim iki yüz bin nüfuslu; nüfusun yüzde otuz beşi, yani altmış bini Hıristiyan, gerisi ise Müslüman, burada Yahudi yok.
2. Davut (as) ve İsa (as) burada doğmuş.
3. Halilullah olarak bilinen İbrahim (as) ve ailesi yaklaşık dört bin yıl önce bu bölgeye geliyor. Halil, dost demek.
4. Hibron, Kenani bir kelime, o da dost demektir.
5. Yahudiler Kenani ismini zikrediyorlar.
6. İshak, gülümsemek anlamına geliyor.
7. Filistin'e eser bırakan üç önemli isim vardır: Hz. Süleyman, Hırodus ve Kanuni Sultan Süleyman.
8. MÖ 1770'lerde Yusuf Peygamber Mısır'da Maliye Bakanlığı görevinde bulunmuş.
9. Davut (as) kırk sene Kudüs'ü yönetiyor.
10. Davut'un (as) oğlu Süleyman (as) da Kudüs'ü kırk sene yönetiyor.
11. Kâbe ilk mescit, rivayete göre Mescid-i Aksa ile Kâbe'nin arasında yapılışı arasında kırk yıl var.
12. MÖ 1000'lerde Hz. Davut burada hüküm sürüyor.
13. Romalılar (ve ardından Bizanslılar) MÖ 63'ten Hz. Ömer'in fethine kadar Kudüs'ü yedi yüz yıl yönetiyor.
14. Sasaniler 614'te Kudüs'ü işgal ediyorsa da Romalılar 628'de şehri geri alıyor.

15. 1099'da Kudüs Haçlılar tarafından işgal ediliyor.

16. 1187'de Selahaddin-i Eyyubi Kudüs'ü Haçlılardan kurtarıyor.

17. 1917-48 yılları arasında Kudüs'te İngiliz işgali var.

18. 1948'de İsrail kurulduğunda kendi ülkesinde mülteci olan sekiz yüz bin Filistinli var, bugün bu sayı beş milyon civarında. O zamanlar yüz elli bin kişi İsrail'de kalıyor.

19. Filistin'e tarım ve mermer sektörü bırakılıyor.

20. Evler taş kaplama, taş yazları evi serin tutuyor.

21. İbrahim Mescidi'nin minberi Nureddin Zengi tarafından, Kubbetü's-Sahra'nın üst kısmının etrafındaki Yasin Sûresi'nin ayetleri ise İkinci Abdülhamid tarafından yaptırılıyor.

22. Yahudi, Hıristiyan ve Müslümanlar Hz. İbrahim'i peygamber olarak kabul ediyor.

23. Bu mescitte İbrahim (as), İshak (as), Yakup (as) ve Yusuf'un (as) makamları bulunuyor.

24. Kudüs'ün su sistemini Kanuni Sultan Süleyman yaptırdığından bunlara Sultan Havuzları deniyor.

25. Kıyâme Kilisesi burada bulunuyor. Kıyâme ayağa kalkmak anlamına geliyor.

26. Hz. Ömer Kudüs'e girince Hıristiyanlara dokunulmayacağına dair bir eman-nâme yayınlıyor.

27. Burada bazen aynı saatte hem çan hem de ezan sesi duyuluyor.

28. Merdiven hikâyesi hâlâ diri.

29. Mescid-i Aksa MÖ 584'te yıkılıyor.

30. Miraç hadisesi 620'de yaşanıyor, Hz. Muhammed (sav) kayanın üzerinden miraca yükseliyor. Burada başka bir şey yok.

31. 636'da Hz. Ömer Kudüs'ü alınca Hz. Bilal'den burada ezan okumasını istiyor.

32. Kudüs'te Burak Mescidi bulunuyor.

33. Mescid-i Aksa yüz kırk dört dönüm alan üzerine kurulu bir yer.

34. Üçlü Kapı Selahaddin-i Eyyubi tarafından güvenlik gerekçesiyle kapatılıyor.

35. Mervan Mescidi 715'te yapılıyor.

36. Kubbetü's-Sahra 689-691 yıllarında Emevi Halifesi Abdülmelik bin Mervan tarafından yaptırılıyor.

37. Kubbetü's-Sahra 2013'te Türkiye tarafından restore ediliyor.

38. Kudüs'te taşla yapılmış yapılarda kurşun varsa Osmanlı, taşa bir işaret yoksa Eyyubi dönemi eseri sayılıyor.

39. Musa'nın (as) kabri tam bilinmiyor. Ürdün tepelerinde olduğu söyleniyor. Hatta bazı kaynaklarda Ürdün tarafında vefat ettiği belirtiliyor. Azrail, Musa'nın (as) canını alırken Musa (as) bunu reddederek ona tokat atıyor. Musa ölmek istemediğinden Azrail geri dönüyor. Musa (as) Allah'tan canını kutsal topraklara yakın bir yerde alması için istekte bulunuyor. Selahaddin-i Eyyubi bir hadis-i şerife dayanarak Kudüs'teki Kızıltepe bölgesinde Musa'nın (as) makamını inşa ediyor.

40. Ürdün Nehri Taberiye Gölü'nden kaynağını alarak Ölüdeniz'e kadar ulaşıyordu. İsrail, Ürdün Nehri'nin Ölüdeniz'e ulaşmasını engelledi.

41. Hz. Yusuf'un kardeşi Bünyamin'in simgesi kurttur.

42. Kudüs'te Romanlar da yaşıyor. Hindistan'dan gelen bu insanların geleneksel dinleri var, bu nedenle diğer dinleri kabul etmiyorlar.

43. Bedeviler çadırlarda yaşıyor.

44. Yahudiler her ortama uyum sağlıyorlar.

45. Ramallah Filistin'in başkenti sayıldığından devlet dairelerinin tamamı burada yer alıyor.

46. Yafa güzellik anlamına gelmektedir.

47. Tel Aviv sonradan kurulmuştur. Tel Aviv'in kurulduğu yerde aslında Yafa şehri var ki, tam bir Osmanlı şehrini andırıyor. Burada Osmanlı'dan kalan cami, medrese, han ve hamamlar var.

48. Tel Aviv'in toplam nüfusu bir milyon üç yüz bindir, şehir merkezinin nüfus ise dört yüz bin civarındadır. Ticaret ve sanayi bölgesi olmanın yanı sıra bir liman şehridir.

49. Yafa yetmiş bin nüfusludur, nüfusun yirmi bini Filistinlidir.

50. Kudüs'ün etrafı daha dindardır. Siyah-beyaz dindar Yahudiler için buralarda kalmaktadır.

51. Kudüs'te trafik kurallarına kesinlikle uyuluyor, yayalara öncelik tanınmıyor.

52. Kudüs'te İbranice sağdan sola yazılar var. İbranice Arapçaya yakın olduğundan kolayca öğrenilebileceği söyleniyor.

53. Batı Kudüs 1948'de işgal ediliyor, Doğu Kudüs'ün işgali 1967'dir.

54. Kudüs 1980'de İsrail tarafından başkent yapılıyor.

55. Birleşmiş Milletler Doğu Kudüs'ü işgal altındaki bir yer olarak kabul ediyor.

56. İsa (as) 25 Mart'ta bir mucize ile Kudüs'e doğudan, Zeytin Dağı'ndan giriyor. Zeytin Dağı bu açıdan Hıristiyanlar için çok önemli bir yer.

57. 827 rakımlı yer Kudüs'ün en yüksek tepesi sayılıyor. Kırk bine yakın Müslümanın yaşadığı bu yerde Ürdün pasaportuyla kalmıyor, yönetim ise İsrail'in kontrolünde.

58. Kudüs'te Almanlar Protestanlığa, Fransızlar Katolikliğe, Ruslar ve Yunanlılar ise Ortodoksluğa sahip çıkıyor.

59. Paskalya yürüyüşünde iki, dört, altı Müslüman Hıristiyanların önünden yürüyor. Hâlâ devam eden bu uygulama Osmanlı'dan kalma. Müslümanlar Hıristiyanların emniyetini sağlamak için önden yürüyor.

60. Garkat Ağacı Yahudilerin arkasına saklanacakları ağaç. Yalnızca bu ağaç Yahudilerin arkalarına saklandığını söylemeyecek.

61. Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurmuş: "Müslümanlarla Yahudiler çarpışmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Yahudi taşın, ağacın arkasına saklanacak, bunun üzerine o taş, o ağaç Yahudiye kovalayan kimseye, 'Ey Müslüman! Arkamda bir Yahudi var, gel onu

öldür!' diyecek. Yalnız Garkat Ağacı bir şey söylemeyecek, çünkü o Yahudilerin ağaçlarındandır."²⁴

62. Ürdün ile Filistin arasında üç farklı iklim görülüyor. Ürdün ikliminde yazın sıcaklık elli dereceyi buluyor; su bol ve toprak verimlidir.

63. Dünyanın dibi olarak bilinen ve Ölüdeniz olarak anılan Lut Gölü deniz seviyesinden dört yüz metre derinlikte bulunuyor.

64. Lut Gölü çevresinin muz ve hurması çok güzel.

65. Lut Gölü her yıl bir metre aşağıya çöküyor, çünkü akan suların yönü İsrail tarafından yönlendiriliyor.

66. Eriha beş bin nüfuslu bir şehir, zengin Filistinliler kışı burada geçiriyor. Burada bol miktarda muz, portakal ve hurma yetişiyor.

67. Bölgedeki bütün tarihi kapılar İsrail'in kontrolünde bulunuyor.

68. Hz. İsa (as) Tecrübe Dağı'nda inzivaya çekiliyor.

69. Remle Arapçada kum tanesi demek, sevilen havaya verilen isim. Burada İman Nesai'nin kabri var.

70. Akka önemli bir yer. Napolyon burada Cezzar Ahmet Paşa'ya yeniliyor.

71. Ölüdenize giderken 1967'den sonra mayınlanmış bir bölge var, burası tel örgülerle çevrilmiş.

72. Dört bin sene önce İbrahim (as) ve Lut (as) Lut Gölü çevresine Diyarbakır'dan çıkarak geliyor.

73. İbrahim (as) meleklerle selamlaştıktan sonra onlar için buzağı kesmiş ve onları yemeğe buyur etmiştir. Ancak misafirlerin yemeği yememeleri üzerine onların insan olmadıklarını düşünmüş/belki de melek olduklarını tasavvur etmiş ve -hayatında gördüğü pek çok korkunç imtihanları da düşünerek- başına yeni bir imtihanın geleceğinden korkmuştur. Eski Ahit'te şöyle geçer: "Ve (melekler) ona dediler: Karın nerede? Ve dedi: İşte çadırda. Ve (melek) dedi: Gelecek sene bu mevsimde mutlaka senin yanına döneceğim ve işte karın Sara'nın bir oğlu olacaktır. Ve Sara onun arkasında olan çadırın kapısında dinliyordu... Ve Sara: İhtiyar olduktan sonra bana sevinç olur mu? Efendim kocamıştır, diyerek içinden güldü."²⁵ Bu meleklerden biri Sara'ya iki çocuğun olacak diye müjdeliyor: İshak (as) ve Yakup (as). Sara gülümsüyor.

74. "Lut Gölü, yani Ölüdeniz bölgesinden geçerken seri bir şekilde geçiniz" hadis-i şerifi var.

75. Lut'un (as) yaşamış olduğu Sodom ve Gomora şehirlerinin halkı temelde bir ahlaki yozlaşma içerisindedir.

76. Ölüdeniz'in tuzluluk oranı yüzde otuz civarındadır, yani Ölüdeniz Akdeniz'den yaklaşık dokuz kat daha tuzludur. Bu nedenle

²⁴ Buhari, *Kütüb-i Sitte*, Cihâd, s. 94.

²⁵ Tekvin, 18/9-12.

Ölüdeniz’de yüzen kişi batmaz, ancak çok uzun süre suda kalırsa su vücudunu yakar.

Bütün bu yazılanlardan sonra durumu şu kısa cümleyle özetlemek gerekir: Kudüs sorumluluk yüklüyor! Kudüs İslam dünyası için kanayan bir yaradır. Burayı gezerken kamuoyunun da yakından takip ettiği sıkıntıları yerinde görüyor ve ıstırabını yakından iliklerinize kadar hissediyorsunuz. Kudüs bizlere bir sorumluluk yüklüyor. Zaman Kudüs’ü her zamankinden daha fazla ziyaret etme zamanı. Bazılarının ziyaret etmeyin gibi kampanyalar başlatmak istemesi İsrail’in ekmeğine sağ sürüyor. Kudüs’ü ziyaret ederek Filistinli kardeşlerimize destek olduğumuzu göstermemiz onlar için çok büyük bir moral olmaktadır. Ziyaret mekânları arasında en çok Kubbetü’s-Sahra Camisi’nde yer alan Hz. Muhammed’in miraca yükseldiği yer olan Muallak Taşı’ndan etkilenmemek mümkün değil. “Ey hüznü şarkın sembol şehri Kudüs, sen ne zaman özgür olacaksın?” diye insanın avazı çıktığı kadar bağırasa geliyor. Ancak duyan olur mu acaba?

Kaynakça

- [1] Avcı, C. (2002). “Kudüs: Fethedilişinden Haçlı İstilasına Kadar”, *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Yayınları, İstanbul, Cilt 26, s. 327-329.
- [2] Buhari, *Kütüb-i Sitte*, Cihâd, s. 94.
- [3] Demirkent, I. (2002). “Kudüs”, *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Yayınları, İstanbul, Cilt 26, s. 323-327.
- [4] Doğan, S.(2018). Kudüs’ü Şerif, Türk Edebiyatı Dergisi, Temmuz Sayı.537, İstanbul, s.55-58
- [5] Ediz Tiyaşan, “Nuri Pakdil Kudüs’e Kavuştu”, <http://www.dunyabizim.com/dunyada-kultur/20044/nuri-pakdil-kuduse-kavustu-video>, 01/04/2015.
- [6] Goşe, M. H. (2009). *El-Quds fi El-Ahdi'l-Osmani*, Amman, s. 35.
- [7] İbn Manzur, *Lisanu'l-'Arab*, “k-d-s” md.
- [8] İsrâ Sûresi, 17/1.
- [9] Kahraman, Ö. F. (1999), “Kudüs”, *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Yayınları, İstanbul, Cilt 9, s. 379.
- [10] Korkmaz, S. (2017). Türklerin Gözünde Kudüs: Hüzün ve Elem, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 61, s. 28-30.
- [11] Maide Sûresi, 5/21.
- [12] Müslim, *Kitabu'l-Hacc*, s. 511-512.
- [13] Nizar Kabbani, “Kudüs”, Çev. İlyas Altuner,
- [14] <https://www.gazetebirlik.com/yazarlar/sarkin-huzunlu-sehri-kudus-u-serif/>
- [15] Nuri Pakdil, “İnsan, buraya!”, [1] <https://munzevikalem.wordpress.com/tag/nuri-pakdil/>
- [16] Ovalıoğlu, İ., Gündoğdu, R., Ekici, C., Önal, F. (2009). *Vesika ve Fotoğraflarla Osmanlı Devrinde Kudüs*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, s. 31.
- [17] Pakdil, N. (2014). *Anneler ve Kuzular*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, s. 26.
- [18] Sertkaya, O. F. (1989). “Ahmet Fakih”, *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Yayınları, İstanbul, Cilt 11, s. 48.
- [19] Subası, E. (2009). *Kudüs Fatihi Selahaddin Eyyubi*, Mihrabad Yayınları, İstanbul, s. 140.
- [20] Tekinoğlu, H. (2007). *Ulu Hakan Abdülhamit Han'ın Yönetim ve Liderlik Sırları*, Kamer Yayınları, İstanbul, s. 188-189.
- [21] Tekvin, 18/9-12.
- [22] Yunus Sûresi, 10/93.